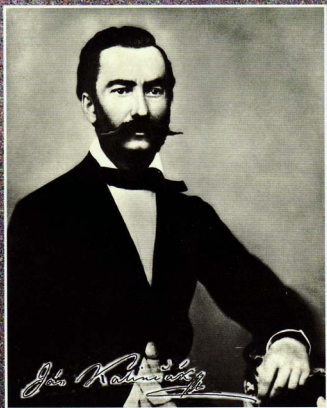

Jozef Hvišč

KAM ZRAK NEDOSIAHNE

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Jozef Hvišč

KAM ZRAK NEDOSIAHNE

*Imaginatívna autobiografia
Jána Kalinčiaka*

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Copyright © Jozef Hvišč, 2009
Cover design © Anna Chovanová, 2009
© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,
Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk, <http://www.vsss.sk>

Kniha vyšla s podporou
Nadácie Matice slovenskej
a
Regionálnej
správy a údržby ciest Levice a.s.

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, spol. s r. o.

Jozef Hvišč: Kam zrak nedosiahne
Zodpovedná redaktorka Anna Šikulová
Obálka Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač Alfa Print
Prvé vydanie

ISBN 978-80-8061-348-8

***Tam siahaj, kam zrak nedosiahne,
čo rozum neprelomí, zlom!
Mladost'***

Adam Mickiewicz: *Óda na mladost'*

ÚVOD

*Narodil som sa v Hornom Záturčí v Turčianskej stolici dňa 10. augusta 1822, kde môj otec bol kňazom evanjelickým. Otec sa menuje Ján a matka Terézia Ruttkay. Podľa otca pochádzam z Oravy, a to z Párnice, podľa matky z Turca, z Vrútok, veľkej to rodiny turčianskej... Týmito slovami spisovateľ Ján Kalinčiak začína svoj *Vlastný životopis*, ktorý napísal v Tešíne v roku 1851 ako podkladový materiál pre Jozefa K. Viktorina, vydavateľa almanachu Lipa.*

„Môj rukopis použite podľa vlastnej vôle,“ pripomína v sprievodnom liste, *„bo ten má len za substrát slúžiť Vášmu článku...“*

Viktorin, zavalený vydavateľskými povinnosťami a starosťami, nemal čas napísať súvislú prácu o Kalinčiakovom živote a tvorbe, hoci si na ňu od neho vypýtal životopisné podklady. Uverejnil Kalinčiakove údaje v nezmenenej podobe s krátkym „slovom editora“, ktorý pripojil k textu ako doplnujúcu informáciu o knižných vydaniach Kalinčiakových diel.

Právom sa v nás vynára otázka, ako by bol Kalinčiak napísal svoj *Vlastný životopis*, keby vedel, že Viktorin ho uverejní bezo zmien. Istotne by podrobnejšie opísal svoje študentské, pedagogické a spisovateľské začiatky. Určite by sa širšie rozpisal o levočských a bratislavských spolužiakoch, profesoroch, zápasoch, o svojom pedagogickom a spoločenskom účinkovaní. A keďže s jedlom rastie chuť, istotne by z jeho opisov, v ktorých bol skutočným majstrom, vznikla celá kniha.

Knižná práca *Kam zrak nedosiahne* je literárnym dotvorením Kalinčiakovho *Vlastného životopisu*. Vychádzam v nej zo životopisných faktov, ktoré ďalej rozvíjam podľa zásad memoárovej prózy, upravenej do podoby spomienok

Jána Kalinčiaka na roky štúdia, literárneho formovania a pedagogického pôsobenia v Modre a v Tešíne. Týmto takpovediac virtuálnym zobrazením jeho života a tvorby chcem čitateľom objasniť nielen holé literárnohistorické fakty, ale aj pravdepodobný myšlienkový a citový svet Jána Kalinčiaka, doložený životopisným, korešpondenčným a literárnym materiálom.

Literárna história skúma tzv. vonkajšie fakty spisovateľovho vývinu. V práci sa pokúšam popri literárnohistorických faktoch vyjadriť aj to, aký bol Kalinčiak vo svojom reflexívnom a citovom súkromí, ako reagoval na udalosti okolo seba, ako ich prijímal, ako s nimi zápasil a ako sa odzrkadľovali v jeho básnickej, prozaickej a esejistickej tvorbe.

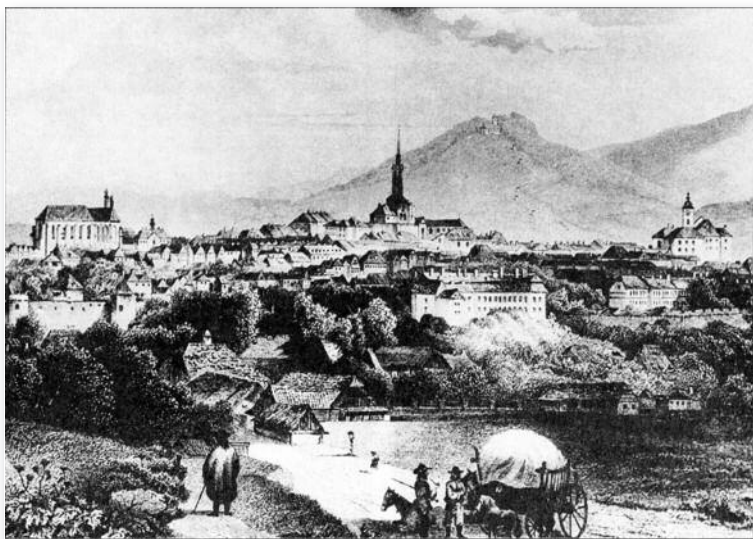
V centre úvah stojí Kalinčiakov učiteľ, priateľ a rival Ľudovít Štúr, pretože vtedy Štúr stál v centre každého literárneho, kultúrneho a politického pohybu. Popri Štúrovi sa v knihe objavujú úvahy o Kalinčiakových rodičoch, spolužiakoch, profesoroch, spolupracovníkoch, literárnych dieľach i prostrediach, s ktorými prišiel do bezprostredného styku. Podľa novoobjavených archívnych písomností rekonštruujem aj tie stránky Kalinčiakovho života a tvorby, ktoré dosiaľ boli známe iba z kusých zmienok (stratené literárne prvotiny, jeho vzťah k profesorom, politická orientácia, rozpory s Ľudovítom Štúrom, Štúrovo zranenie a smrť, pôsobenie v Tešíne, návrat do Turčianskeho Sv. Martina).

Toto rozprávanie sa v knihe podáva z pohľadu roku 1870, keď sa Kalinčiak po odchode z tešínskeho gymnázia presťahoval do Martina a stal sa redaktorom Orla. Z tohto bodu svojej životnej dráhy hľadá na udalosti uplynulých čias so značnou dávkou spomienkovej nostalgie, ktorá však neprekračuje hranice overiteľných faktov. Dejové rozpätie knihy, uzavreté jeho smrťou, je prepracovanou a doplnenou verziou prvého vydania tejto knihy, ktorá vyšla v roku 1999 v skrátenej verzii ako účelová tlač.

J. H.

I

OD TATIER K DUNAJU

DYCH ZEME

Horné Záturcie bola prevažne evanjelická dedina. Môj otec, absolvent bratislavskej teológie, sa tam prisťahoval 12. júla 1816. Od prvých dní sa popri dušpastierskych povinnostiach začal zaoberať aj záhradným hospodárstvom. Zo začiatku dosť zriedkavo a úchytkom, lebo ako mladý samostatný farár nemal na to ani chuť, ani čas. Väčší diel práce okolo fary a v záhrade si brali na starosť slúžka Rózka a kostolník Habay, ktorí časť hospodárskych robôt šikovne prenášali na plecía najhorlivejších farníkov.

O Záturčí neviem veľa povedať, nepamätám sa naň. Len to viem, že sme tam biedu treli. Kraj chudobný, ľudia tiež. Choroby, rozličné nešváry, ako spory, hnevy, právoty, áno, aj prejavy zbojníckej zvole boli na dennom poriadku.

Stará mama, vdova, ešte žila. Sedávala v kútiku pri kozube, zabávala deti vymyslenými rozprávkami. Niekedy žartovala, niekedy však zamĺkla, ako keby si spomenula na niečo smutné. Rada spievala, a najčastejšie túto, ktorú i Ján Kollár pojal do svojich *Národných spievaniek*:

*Od Oravy dážd' ide,
už môj milý nepríde.
Prišiel by on, jaj, Bože,
pre zlé cesty nemôže...*

Niekedy sa rozhovorila o starom otcovi, svojom mužovi, ktorý zomrel v Turčianskom Svätom Martine v roku 1812 na choleru prinesenú do Turca napoleonskými vojakmi, čo tiahli na Rus. Neužila si v živote veľa radosti. Radosť však vedela vložiť do spomienok na mladosť, na dávne kortešač-

ky, veľké i malé zvady, rodinné slávnosti, pitky, ba veru i bitky. Keď to pripomínam, uvedomujem si, že nejedna z jej historiek sa mi natrvalo vryla do pamäti. Stadiaľ som ich po rokoch lovil, doplňoval a rozvíjal do šírky i do hĺbky, až z toho vznikali opravdivé národné obrázky, v literatúre nazývané historickými povestami.

Starý otec – živá legenda rodiny. Narodil sa v Párnici 29. novembra 1763 ako syn chudobného roľníka a vyštudoval na učiteľa. Nevie, kde všade pôsobil a čo robil. V tejto súvislosti sa spomína iba Paludza (1793 – 1806) a Turčiansky Svätý Martin.

„Keby sme v liptovskej Paludzi boli zostali, ani cholera by nás nepostihla,“ ťažkala si starká.

Ale nebolo by ani našej starootcovej legendy, lebo sa ňou stal až v Martine. Nie, neuronizujem. Starý otec bol verným synom slovenského rodu, vedel, kam patrí. Jeho horenie za národnú vec bolo prirodzeným prejavom správneho človeka.

Horšie to bolo s otcom: sirota. Keď dedko zomrel, otec nemal ešte ani desať rokov. Nikdy sa s tým nevyrovnal. Sirotský údel si niesol životom ako stigmou, znamenie neprajného osudu, ktoré ho poznačilo na celý život. Vždy keď v našom dome prišla reč na starého otca, hanblivo zmlkol a pohrúžil sa do seba ako... Ako ukrivdený alebo nespravodlivo odsúdený na doživotnú trýzeň nepodareného života. Večne bol utiahnutý, nesmelý, akoby zahriaknutý. Pasívne a vari i s dávkou planej sebaľútosti sa poddával údely, ktorý by som mohol hodnotiť ako prejav ustupovania do úzadia.

Veľa ráz som si povedal: „Nedá sa nič robiť, je taký.“ Aký? Vlastne, čo som mu zazlieval? Najviac vari to, že sa nedokázal zmeniť ani v staršom veku. Cítil sa nešťastnou sirotou ešte aj vtedy, keď bol otcom troch detí. Viete si predstaviť, ako to trápilo našu mamku?

Mamka – všetci ju dôverne oslovovali pani Terezka – pochádzala zo zemianskej rodiny Ruttkayovcov usadených na Vrútkach. My, Oravci, sme sa na zemanov dívali vždy tak

trochu pomedzi prsty, s dešpektom. Všakových zemanov sme zažili, aj takých, čo mali nohavice skrz-naskrz polátané. Ale mamka – to bolo iné. Živá história! Nie prázdny honor, vyprašivený harmáles, ale činorodá ľudská povaha, opretá o národnú tradíciu. V nej asi tkvela tá iskra, ktorá neskôr vo mne zapálila zmysel pre historické príbehy, vide-
né nie v učesanej podobe dlhobradých učencov, ale v podobe pospolitých príbehových obrazov, malebných dejových scén, postáv a živých ľudských charakterov.

Spomenul som, že v Záturčí sme živorili. A boli by sme takto živorili hádam nadosmrti, keby sa vesla nebola chopila naša mamka. Akýmsi záhadným spôsobom nadpriadla „zemianske“ (rozumej: rodinné) spojivá s liptovskými Szentiványiovcami, slovo dalo slovo, našli sa možnosti. Uvoľnila sa pomerne výhodná fara v Liptovskom Svätom Jáne a cirkevný konvent ju dňa 1. mája 1831 prisúdil nám, to jest otcovi. Plat: 250 zlatých ročne. O takej závratnej sume sa nám dovtedy ani nesnívalo.

Apropo: Liptovský Ján. Ja – deväťročný, dve sestry, šesťročná Katka a trojročná Rózka, mamka, otec. Naše záturčianske imanie – živé i neživé – sa pohodlne zmestilo do jedného voza, zvaného koráb. Bol začiatok leta, obloha plná slnečného jasu, cesta lemovaná tyrkysovými halúzkami májovej prírody. Akoby nám kývali na pozdrav. Tento obraz mi natrvalo utkvel v pamäti, lebo sa spájal so vstupom do nového prostredia.

Ešte jeden obraz – Tatry. Mytologický výjav obrov, čo sa dvíhali z vín zeleného mora. Aj v Turčianskej sme si užili hôr až-až. Ale tu to bolo iné! To už neboli hory, ale vrchy, strelisté končiare. Skaliská, bralá, z ktorých v jasnom slnku sálalo velebné ticho.

Sestry spali. Mamka s tatkom riešili problémy najbližších dní: ako budeme bývať, či si nájdeme spoľahlivú pomocnicu, ako nás prijmú, akí sú tí Szentiványiovcí, fara, kostol, cesty, polia, okolité hory. Všetko prebrali najmenej desaťkrát.

Sedel som v zadnej časti voza. Odhrnutá plachta, za ňou pestré obrazy májovej prírody. Cítil som sa ako pred opo-
nou, za ktorou sa otvárajú čoraz novšie a krajšie životné vý-
javy. Keby som vládol štetcom, stal by som sa krajinoma-
liarom. Naučil som sa vládnuť perom a to, že som sa stal
spisovateľom, určite bolo aj zásluhou onej chvíle, v ktorej
som precitol, a precitnuvší ďalej hľadal, snoril a tvoril.
Hľadal som v histórii, našiel som v živote, v každodennej
práci, v skyve vzdajšieho chleba. Vezmi si, povedali mi
hory. Napi sa, povedali mi lesné žriedla. Nasýť sa z pra-
meňa poznania, vydaj svedectvo o pravde, kráse a spravod-
livosti.

Keď sa teraz obzerám za seba, priam horúčkovo cítim –
čo? Dych zeme, hlas, ktorým ma vábila do svojho lona, silu,
ktorú mi vkladala do gramblavých rúk. Nazývam to „rast
ľudského rodu“. Môj pradedo bol oravský maloroľník, dedo
učiteľ, otec farár. Robotníci ducha a zeme, ktorí sedliacky-
mi čizmami pevne stúpali po zemi a do svedomia rodákov,
čo aj urodzených. Na slnečných svahoch liptovskej kotliny
som sa vracal k sociálnej a duchovnej prapodstate bytia,
danej mi plným priehrštím *in natura* prostredníctvom prí-
rody, dediny a dedinského života.

KRÍDLA

Literatúra mi dala krídla na zdolávanie výšok i na zdolávanie priestorov a času. Preto som písal. Na krídlach predstáv a spomienok som prekonával diaľky a priestory. Ďakujem sudičkám, strážkyniam ciest, že mi dopriali stáť pri koliske nášho národného prebudení. Kto pochopí zrod, odolá deštrukcii. Tak som ja v chmúrnom januárovom popoludní v roku 1856 pochopil smrť nášho Ľudovíta.

Život a smrť. Vždy som mal na pamäti dva krajné póly ľudskej existencie, boli mi výstrahou i popudom, od – do. Nezmeniteľná realita životnej púte, ktorá ma hnala k najvyšším sádkam.

Netajím, Štúrova smrť mnou otriasla. Pochybnosti? Aký to malo zmysel, tá lopota, námaha, večné pechorenie, keď zrazu – nič! Prepadáš sa ako červ do čiernej tlamy zeme, z ktorej niet návratu. Z pazúrov smútku ma vytrhol On, ktorý v jednej svojej básni napísal:

*Padnuls', bohatier, i rody naše,
zhasli nádeje slobody,
zavalilo sa na dlhé roky
na ne zas bremä nehody;*

*ale dni veku nového už tu,
trúby radostné už znejú –
pochopíš-li ho, rode môj, dni ti
slávy novej sa zaskvejú.**

Neprijímal som ho bezvýhradne, prel som sa s ním. V jeho prejavocho som videl povrchné pozérstvo, v bla-

hosklonnej zhovievavosti duktus samoľúbosti a velikášstva. Až teraz si uvedomujem, že nad všetkými citmi a pocitmi, ktoré vo mne vyvolával, horovala – hanbím sa to napísať – žiarlivosť. Žiarlil som na jeho obľúbenosť, popularitu, slávu, ba i krásu, úspechy u žien (ktoré nonšalantne odmietal) a rečnícku pohotovosť.

Od prírody som bol veľký nespratník a početné nedostatky v správaní, vedomostiach a rečníctve som maskoval hurtovnými výpadmi proti zdatnejším konškolárom, ktoré – pripúšťam – navonok mohli budiť zdanie činorodej vehemencie, v skutočnosti však boli prázdny avanturizmom.

S jeho menom (zatiaľ iba menom) som sa prvý raz stretol v lete 1836. Rok si presne pamätám, lebo to bol rok môjho odchodu na levočské lýceum. Nie, otec mi o ňom nerozprával. Hoci v Jáne nás často navštevovali národní horlivci a vlastenci z bližšieho i vzdialenejšieho okolia, otec ma do rozhovorov o národných veciach nezapájal.

„Nech si sám nájde cestu k národným veciam,“ odvetil mamke, keď sa ho pýtala na moju budúcnosť.

Práve som skončil štvrtú gymnaziálnu triedu v Šajavskom Gemeri.* Nemal som bohvieaké výsledky, hoci som sa držal medzi najlepšími. Mojm hlavným tromfom bolo rozprávanie národných historiek, preto ma profesor Dlhányi vymenoval za školského kronikára. Neraz som aj na hodine vyučovania prednášal zábavné povesti a všetci sa zabávali na mojich nápadoch. Teraz, po rokoch, však musím priznať, že väčšina historiek, za ktoré som vtedy žal popularitu, bola dosť nepodarenými reprodukciami ináč znamenitých historiek našej mamky, ktorá zošľachťovala moje detstvo národnými povestami o zemianskych rodinách celej Turčianskej stolice. Na spisovateľstvo som vtedy ešte ani nepomyslel. Jediný prínos tých čias bol, že som nadobudol značnú dávku sebavedomia a vzdelania. Nadišiel teda čas vážneho štúdia.

Cez prázdniny zavítali na jánsku faru dvaja suplikanti z bratislavského lýcea. Otec ako vždy: zdržanlivý, nedôver-

čivý, dôkladnejšie si poprezeral ich odporúčania, suplikantské zošity a len potom ich pozval ďalej. Mamka ich usadila do farskej záhrady pod veľký orech, kde sme v teplých letných večeroch mávali družné rodinné posiedky. Najprv sa spôsobne predstavili (ich mená si už nepamätám), umyli si ruky i tvár a potom sa pripravili do jedenia.

„Večera bude až po západe slnka,“ podšepala im pomocnica Rózka, „zatiaľ si zajedzte slaniny, chlebička – prinesiem vám aj sadnuté mlieko.“

Nedali sa dva razy núkať, s chuťou sa pustili do predložených jedál. Záhrada, príjemný popoludňajší vánok, pri stole zaujímaví, milí, sympatickí mladíci zo slávneho mesta nad Dunajom. Suplikanti bývali u nás častými hosťami, no tentoraz to bolo iné, priam som cítil, že sa ma to osudovo dotýka... Ako závan neodvratného rozhodnutia.

A už sa začala veselá zhovorka. Otec im dával otázky, mladíci živo odpovedali. Hovorilo sa o lýceu, o učebných predmetoch, o profesoroch.

„Pomáhal som profesorovi Palkovičovi pri vydávaní Týždenníka,“ pochválil sa otec. „Čo teraz robí, ako sa má?“

„Na staré kolená sa stal lakomcom,“ povedal suplikant s mladíckou otvorenosťou. „Viac sa venuje obchodu s vínom než humanistickej náuke.“

Otec naňho pozrel karhavým a spýtavým pohľadom, no reč už plynula ďalej.

„Nedostatok prednášok si nahrádzame prácou v samovzdelávacom spolku zvanom Spoločnosť česko-slovenská...“

„Najmä minulého roku sme zaznamenali veľký rozmach duchovnej práce...“

„Predsedom Spoločnosti je profesor Ševrlay, ale ducha, smer a náplň jej dáva všetkými mladíkmi mimoriadne ctený a milovaný...“

Vtedy padlo to meno: Ľudovít Štúr.

V korune stromu zapípal vták, zašumel vietor, medzi lísťmi sa predral blikotavý papršlek zapadajúceho slnka.

Intuitívne som zatušil veľkosť muža menom Ľudovít Štúr. A zatušil som aj to, že s jeho menom a prácou sa spája čosi nové, veľké, čo sa dá vyjadriť slovami svitanie, národné prebudenie, nádej, budúcnosť. Nemôžem verne zachytiť príval viet, ktoré sa okolo nás rozprúdili. Vo všetkom horoval Ľudovít Štúr. Štúrova družina... Štúrove prednášky... Štúrova fajka... Zasadnutie na počesť poľského hosta... Štúrova privítacia reč po poľsky... Tajná výprava na Devín... Príprava almanachu Plody... Óda na mladosť... Všesľavianstvo... Listy... Levoča...

Keď som sa neskoro večer uložil do postele, podišla ku mne mamka.

„Spíš?“

„Ešte nie.“

Hrabla mi rukou do vlasov a sklonila sa mi k tvári.

„Čo povieš, Janíčko, na štúdium do Levoče – by si šiel?“

„S najväčšou radosťou, mamka moja.“

„Dobre, porozprávam sa s otcom. Dobrú noc!“

Pobozkala ma na čelo a ticho odišla do druhej izby.

V ten večer som dlho nemohol zaspáť.

* * *

Nebol som rodinný miláčik, ani som veľmi po prejavoch rodičovskej lásky netúžil. Silné pohnutia som najradšej prežíval a precíťoval osamote. Otcov biľag sirotského údeltu mi bol na míle vzdialený. Kdesi som napísal (vo *Vlastnom životopise*),* že otcova povaha veľmi pôsobila na moje vychovanie. Literárni historici mi zazlievali túto formuláciu. Vraj zasťieram skutočnosť. Lenže ja som to chápal ako pôsobenie v opačnom smere. Otcova utiahnutosť, nenáročnosť, prílišná opatrnosť na mňa pôsobili tak, že som chcel byť iný. A to sa mi podarilo. Stal som sa iný a celý život som mal z toho nepríjemnosti, napätia a roztržky, dokonca i so Štúrom.

Odmalička, čo aj nevedomky, som uznával zásadu: nikdy sa nevzdávaj! Otec ma viedol k pokore a úcte k veľkým mužom dejín. Vzory – Alexander Veľký, Napoleon...

„Uč sa od nich hlavne to, ako vedeli panovať nad každou situáciou, ľudskou slabosťou, ako vedeli zdolávať životné problémy!“

Namietka! Ich sila vyplývala zo sily ich vojska a mena. Ak mi v niečom boli vzorom, určite nie v tom, čím imponovali môjmu otcovi. Obdivoval som na nich odvahu, vodcovské schopnosti, rozhodnosť a prirodzený zmysel pre životné radovánky.

Musím sa priznať, hoci to znie nepravdepodobne, že už v detstve medzi chalanmi v Záturči, neskôr i v Necpaloch a v Jáne, som prejavoval sklony ku škriepnosti a bitkárstvu. Boli to, pravdaže, len smiešne detské pechorenia, no čosi z tých sklonov mi zostalo. Nie, nechcem svoje neskoršie konflikty a problémy ospravedlňovať vrodenými sklonmi. Nebol som až také neviniatko, ako som sa vykreslil v texte, ktorý som v roku 1851 poslal priateľovi Viktorinovi. Ale nebol som ani slabou trstinou zmietajúcou sa vo vlnách charakterových neduhov a vášní. Niečo medzi tým. To znamená – i tie nepríjemnosti, i tie roztržky, áno, i roztržky so Štúrom, som si spôsobil vedome, vnášajúc vzdor, spor, pochybnosť tam, kde sa mi to videlo neprirodzené idylické.

Tá posvätná úcta, zbožnosť, čo sa rozliehala okolo Štúrovej osoby, ma dráždila. Nikdy som nešiel s davom, ľudská hromada ma odpudzovala, čo všetci bľabotali ako stádo baranov, sa mi videlo prinajmenšom nechutné.

Aj levočské lýceum! Keď som tam prišiel v septembri 1836, bolo už plné Štúra. Levočskí študenti si písali s bratislavskými, radili si, vzájomne sa posmeľovali v plnení akýchsi imaginárnych cieľov. Nechcem povedať, že som bol proti. Veci národné – jazyk, kultúra, sloboda národného prejavu, ľudová tradícia mi boli drahé ako každému súdne-mladíkovi tých čias. Rozhodne som však bol proti slabozrakému fanatizmu a opičeniu sa podľa cudzích vzorov.

Máte odpoveď na otázku, prečo som sa hneď po príchode do Levoče nezačlenil do nadšeného húfu levočských študentov. Totiž – začlenil som sa, ale svojím spôsobom – po-

stupne, prirodzeným poznávaním vecí.

Nechcel som byť jedným z mnohých, chcel som i v húfe zostať sebou, zachovať si triezvu sedliacku hlavu. Zdržanlivosť? Iba podvedomý odstup, pohľad z boku, snaha pochopiť, nájsť zmysel.

Neskôr ma za tieto vlastnosti považovali div nie za rene-gáta. Štúr ma nazval kompromisníkom a vypočítavcom. Len málo bolo tých, čo ma skutočne poznali, s ktorými som sa vedel bezvýhradne stotožniť. V levočskom období – Samko Hroboň, v bratislavskom a hlavne v Halle Ondrej Sládkovič, z iných azda Samko Vozár, Miško Hodža, Janko Matúška, neskôr Ondrej Radlinský, Jožko Viktorin, Martin Čulen, Martin Hattala...

Naproti tomu – dodnes mi to vrta v hlave – nevedel som sa zbližiť s Jankom Franciscim. Boli sme dobrí známi, dalo by sa povedať veľkí priatelia, ale – vždy som voči nemu cítil istú rezervovanosť, odstup.

Už som to naznačil: neznášal som sa s vodcovskými povahami. Neznášal som, keď ma niekto chcel dirigovať podľa akéhosi všeobecného pravidla.

Aj Štúr bol taký! No na rozdiel od Francisciho vedel byť aj mimoriadne konciliantný a tolerantný. Mimochodom, najviac som sa so Štúrom zbližil vtedy, keď bol v núdzi. V núdzi poznáš priateľa, ktorý ti pomôže, ale i priateľa, ktorý potrebuje tvoju pomoc. Napríklad v Modre. Môžem povedať, že v modranskej samote, v rokoch pre Štúra takých smutných, trpkých a bolestných, sme sa zbližili ako rodný brat s bratom.

VSTUPNOU BRÁNOU

O Levoči a tamojšom lýceu som dosť počul už na gemerskom gymnázium i u nás doma. V Šajavskom Gemeri som sa zbližil so seniorom Matúšom Blahom, vzácnym národovcom a podporovateľom chudobných študentov, ktorý mi pri istej príležitosti povedal: „Máš básnické nadanie, mal by si ísť študovať do Levoče, kde si mladíci i vlastné zábavníky vydávajú.“

Levoču dobre poznali okolití farári a učitelia, ktorí navštevovali našu faru. Od nich som sa dozvedel o znamenitých levočských organistoch Wagnerovi a Gayovi, o stavbe nového kostola s kupolou, o práci cirkevného inšpektorátu, o profesoroch lýcea, z ktorých sa najčastejšie spomínali Michal Hlaváček, Ján Pavel Tomášek a Juraj Müller.

Tak sa vo mne už dva-tri roky pred odchodom do Levoče zahniezdila nielen túžba, ale aj prirodzená zvedavosť, snaha dostať sa ta, kde – ako sa hovorilo – „mládeži sa i viac slobody, i viac možností pre uplatnenie svojich vlôh dostávalo“.

Nadišla túžená chvíľa odchodu. V určené septembrové ráno, len čo svitlo, nasadli sme na voz zaprataný batožinou. Kôš s jedlom, kufríky so šatstvom a bielizňou, periny stiahnuté plachtou do veľkého batoha.

Rozlúčka bola krátka, veď čože, zažil som už aj dlhšie a ťažšie cesty. Najhoršia bývala cesta do Šajavského Gemera. Hovorili sme jej „cesta cez dve horstvá“ – cez Nízke Tatry a Slovenské rudohorie. Poskladaná z tisícov vrchov, kopcov a kopčekov, zákrut, horských výmoľov, nebezpečných stúpaní i príkrych zrázov. Neskôr som zažil krásne cesty cez Donovaly, Banskú Bystricu a Nitru do

Bratislavy, ale o tom neskôr. Teraz sme ešte len na ceste do Levoče.

V porovnaní so spomenutými cestami to bola prechádzka. Viedla krásnym údolím Váhu, lemovaným na jednej strane končiarimi Vysokých Tatier, na druhej strane matnejšími a zavalitými kupolami Veľkého boku, Závrchu a Kozieho kameňa.

Prvý úsek cesty – svätojánsky – mi uplynul v polospánku. Šero, ranný chlad a jednotvárnny hrmot voza ma ťahali späť do ríše snov, z ktorej som bol bezohľadne vypudený. Ranné zore, východ slnka. Keď sme odbočili na mikulášsku cestu, medzi vrcholkami stromov sa už predierali prvé slnečné lúče.

V Mikuláši sa k nám pridali Hroboňovci – Samo a Adolf, v poslednej chvíli i Moravan Martin Búbela, ktorý po smrti rodičov žil u svojho staršieho brata, mikulášskeho učiteľa Štefana Búbela.

S Maťom Búbelom som sa zvítal ako so starým známym: spolu sme študovali v Šajavskom Gemeri, ja v treťom, on v štvrtom ročníku gymnázia, takže teraz už nastupoval do druhej triedy humanitnej.

Naproti tomu Ado Hroboň, starší brat Samkov (o sedem rokov), bol už skutočný veterán. Na levočskom lýceu študoval tuším od roku 1832, od pamätného roku založenia Česko-slovanskej spoločnosti, ku ktorej i sám prispel hojnou prácou duchovnou i buditelskou. Pripomínam si ich preto, lebo boli prví, ktorí vo mne zažali iskru samovzdelávacej práce.

V nasledujúcich rokoch sa naše cesty rozišli. Adolf odišiel do Banskej Štiavnice, kde vyštudoval banícku školu. Maťo do gemerského Gočaltova za učiteľa. Samko, duch tragický, po rokoch vrcholného duševného vypätia ochorel na tuberkulózu, usadil sa u brata Ľudovíta v Sielnici, žil z jeho biednej podpory. Choroba a depresívna mesianistická filozofia, ktorej sa oddal, ako keď sa topiaci slamky chytá, rozleptali mu dušu i myseľ a nakoniec upadol do

apokalyptických vízií. Môžem však zodpovedne vyhlásiť, že jeho báseň *Mládeži*, ktorá mu vyšla v Nitre rok pred výbuchom hurbanovského povstania (1847), patrí k najkrajším básnickým plodom našej romantickej generácie. Smelo sa môže prirovnať hoc aj k Mickiewiczovej *Óde na mladosť*. Presvedčte sa sami:

*Mohyly otcov, spráchnivelé kosti
prebehni iskrou, speve mój!
Nech sa v tónach rokov slávnych
zažne ohňom duch mladosti;
nech nádeje budúcnosti
v čiernej noci vekov dávnych
na nebi svätom
hviezdokvetne rozplamení...!**

Pamäť mi odbieha raz sem, raz tam. Každé meno, ktoré si pripomínam, sa mi vybavuje v predstave nie ako holé *faktum*, ale ako mozaika pozväzovaných osudov, zážitkov a vzťahov tvoriacich súhrnný obraz oných čias. Rámom tohto obrazu je Levoča.

Ako som ju vnímal v neopakovateľnej chvíli prvého stretnutia?

Očarila ma. Vial v nej nefalšovaný duch stredovekých balád a romancí, ktorý ma naplňoval romantickým pocitom voľnosti a vitality. Až tu, v stretnutí s Levočou, som zatúžil dosiahnuť v živote niečo veľké, byť významným vo svojej generácii. Zoznamoval som sa s konkrétnou rečou dejín a mesto mi v tom pomáhalo – mohol som „snívať v stave bdenia“, vytvárať si „vymyslené príbehy“ nevymyslených domov, dvorov, kostolov a ľudí.

Ale znova: čím ma Levoča upútala? Spočiatku som ju videl iba „zvonka“. Keď sme schádzali do levočskej kotliny, ohromila ma silueta mesta, jeho malebná celistvosť, zopnutá súvislým pásom hradieb a brán. To bol prvý dojem.

Po istej chvíli sa z tejto siluety začala vynárať štíhla veža

minoritov, dôstojné múry Svätého Jakuba, rozložitá radnica, stará zvonica a domy, mnoho domov, obklopených živým ruchom mestského organizmu.

Najprv som teda Levoču vnímal vizuálne. Rozhliadal som sa okolo, noril som zrak do zahmleného venca okolitých hôr, hľadel som na mesto s odstupom nezúčastneného pozorovateľa. V mysli sa mi vynárali skočné tóny ľudovej piesne (*A okolo Levoči, tam še voda toči...*). Prešli sme vstupnou bránou, obzor sa zúžil. Siluetu mesta zastúpili detaily ulíc, domov, ľudí. Druhý dojem: hluk. Na rínku bol jarmok. V ostrom slnku septembrového dňa všetko dostalo ostré kontúry, tvary, tóny, a tie ku mne prenikali ako pozdrav veľkého sveta.

* * *

Dňa 4. septembra 1836 som sa zapísal u rektora Juraja Müllera, Slováka z Dolného Kubína, do prvej triedy humanitnej, takrečeno sekundy, ako *rhetor novitius alumnus*. Nadšenie zastúpila triezva skutočnosť. Povinnosti. Pamätám sa iba, že nás bolo ako v mravenisku. Starší študenti predpovedali bohatú žeň. Po rokoch namáhavej práce sa očakávali prvé úspešné výsledky. Česko-slovenská spoločnosť vedená profesorom Hlaváčkom sa púšťala na vlastné krídla, silnela (počtom členov) a skvalitňovala činnosť prednáškovú, vzdelávaciu i literárnu.

Koľkože nás bolo – tých nováčikov? Prehrabávam sa v starých záznamoch, pripomínam si mená: Samko Hroboň, Ján Drahotín Antal, Ján Dalibor Zimáni, Matej Pruny, Ondrej Miloslav Gazdík, Karol Bartolomeides, Eduard Ličko, Samuel Papp, Michal Kubovčík, Karol Hrančík, Ondrej a Daniel Novákovci, Ján Podhradský, Adolf Ghilányi, Samo Vozár, Ján Bojimír Krcho a iní.

Stali sme sa lyceistami-novicmi a to nás zaväzovalo nielen usilovne študovať, ale i dôsledne plniť prísne reguly, zákazy a prohibície spísané v *Leges Auditorium...* In *Gymnasio Leuschoviensis*, paragrafy XII a XXIII.

Oboznámili nás s nimi na inaugurácii. Niektoré punkty boli dosť podivné, páchli starinou a metafyzikou. Ako príklad môžem uviesť zákaz chodenia do mesta okrem príľahlých ulíc medzi lýceom, alumneom a komenzuálom. Do iných častí mesta sme mohli chodiť iba pod dozorom starších študentov. Podliehali sme prísnemu dozoru a kontrole. Za najmenšie porušenie príkazov sme dostávali prísne tresty. Raz ma prichytili, ako som sa díval z okna lýcea na námestie, a za trest som musel celý deň sedieť v kúte knižnice a deklamovať nudné sentencie z *Epitome Theologiae Christianae*, čo ozaj nestálo za to pozeranie.

Neskôr bolo podobných priestupkov viac, no už sme si dávali pozor, aby nás pri nich neprichytili. Nakoniec s odstupom rokov prísnosti ubúdalo. Profesori sa zatvárali do sveta svojich predmetov a študenti si žili vlastným životom. Chodenie po meste prestalo byť previnením, najmä ak sa to dalo zdôvodniť objektívnymi dôvodmi.

Nezneužívali sme to. S úľavou zákazov a príkazov rástlo v nás vedomie vlastnej zodpovednosti. Môžem povedať, že s voľným časom, ak sa nám vôbec nejaký naskytol, sme hospodárili rozvážne. Organizovali sme si jazykové kurzy, navštevovali sme deklamatóriá, usporadúvali sme spoločné vychádzky do okolia, pripravovali sme pravidelné schôdze hodín výkonných, divadelné predstavenia, translátorské cvičenia, čítanie, posudzovanie literárnych prác.

Ktorýsi deň na začiatku školského roka – spomínam si, že vyučovanie sa ešte len rozbiehalo – vtrhol medzi nás jeden zo študentov-seniorov.

„Amici, velké překvapení!“ mával rukou, v ktorej držal knižku. „Pozrite sa,“ ukazoval ju okolostojacím.

Na titulnej strane knihy stálo: Pavel Šramko – *Československá gramatika*.*

Oprel som zrak na hrmotný zovňajšok študenta s knihou.

„Kto je to – ten gurážny panák?“ opýtal som sa Samka Hroboňa.

„Čuš, ušiak, to je Francisci!“ zahriakol ma Samko. Pozreli sme sa na seba – ja: heretik, on: inkvizítor; a – smiech. Odvtedy sme sa stali dôvernými priateľmi, akoby nás viazalo spoločné tajomstvo.

„Ak je gramatika, je i reč,“ pokračoval Francisci rozšafným tónom. „Aká reč? Naša – československá. A má i svoje reguly a pravidlá.“

Šrámkova gramatika putovala z ruky do ruky, a keď údiv kulminoval, Francisci zahlásil: „Odzajtra, amici, začíname nový beh hodín výkonných, na ktorom sa budeme zaoberať zákonmi a regulami tejto *Československej gramatiky*. Príďte všetci!“

Kortešuje, pomyslel som si v duchu predošlej otázky. Ale prišiel som, dokonca som sa aj zapísal za riadneho člena Spoločnosti.

Nebolo nás veľa, zo dvadsať členov stálych a niekoľko „voľných“ zvedavcov. Iba postupne sa pridávali ďalší. Keď sme pred Vianocami pripravovali oslavu Hlaváčkových narodenín, už nás bola celá hromada, stvorená nielen zo Slovákov, ale aj z Nemcov a Maďarov. Myslím si, že prevažná časť novícov s nami sympatizovala, ale zapísať sa – to nie, nemali odvahu. Po lýceu ešte kolovali chýry o vojne medzi slovenskými a maďarskými študentmi, o sporoch a ostrých dišputách, ale i prepadoch a bitkách. Nuž, áno, poniektorí sa báli.

„A čo ty, Oravec,“ oslovil ma Francisci na schôdzi Spoločnosti, keď ma videl stáť v úzadí. „Rod čínorodých Kalinčiakovcov pochádza z Oravy, či nie?“

„Nie som Oravec, ale Lipták,“ odoprel som ostro, ani neviem prečo.

Opäť tu bol Samko Hroboň a on moje príkre slová trochu zmiernil: „Teraz býva u nás v Liptove,“ povedal, „a prihlásili sme sa za stálych členov Spoločnosti.“

Nevdopak som prikývol, ale kdesi z kútika vedomia sa mi ozval protirečivý tón.

Potrebuje nás nie kvôli Spoločnosti, blyslo mi hlavou, ale kvôli sebe...

Dosť dlho sa ma držala táto nedobrá myšlienka. Hamovala vo mne nadšenie, sputnávala vzťah k výborníkom a Spoločnosti. Nevedel som ju prekonať a oni mi nepomohli. Sám som si musel hľadať cestu k tvorivej práci, vyrovnávať sa s problémami a pochybnosťami.

Aj ten slávny Hlaváček! Dodnes si s nechuťou pripomínam, ako sa rozčertil, keď raz Francisciho prichytil pri neznalosti československej deklinácie.

„Hanba,“ kričal a búchal hánkami kostnatej ruky na tabuľu, „rodený Slovák, už rétor, a nevie slovensky deklinovať!“

„Tak mu treba, lebo sa vyťahuje,“ poznamenal ktorýsi študent za mojím chrbtom.

Vtedy som cítil s Franciscim, lebo som pochopil, že s tou českoslovenčinou to nemá jednoduché.

* * *

Ako rýchlo som sa do Levoče zaľúbil, tak rýchlo ma to prešlo. Po dňoch zvyčajných zážitkov prišli dlhé chvíle povinností, ktoré sa vyznačovali jedine tým, že sa ničím nevyznačovali.

V dňoch všedných niet času ani miesta na politické výlevy. Zahĺbil som sa do štúdia ako človek, ktorý nemá iného východiska. Čas sa vliekol. V pomalosti skôr nájdeš seba; ponoriš sa do hĺbkových vrstiev ducha a pochopíš, čo si hoden. Mne to však trvalo veľmi dlho. Dlho som si v levočskom prostredí nevedel nájsť miesto, v ktorom by sa stretali moje záujmy a záľuby.

V Gemerí to bolo iné. Tam som patrila medzi prvých, medzi najvýznamnejších. Pútal som na seba pozornosť roztopašnými historkami, aj vymyslenými, a vždy som mal okolo seba plno obdivovateľov. Pravdaže, nejde o tie historky, ale o postavenie v študentskom kolektíve.

V Levoči som pochopil, aké to bolo postavenie. Lacný efekt. V Levoči nebolo miesta na lacné efekty. Iba vážnosť, jasné ciele, slová ako z ambony. Otvoriš ústa, hneď všetci

vedia, že si nedouk-nedochôdča. Kdeže mamkine historky! Zapravil som si ich do seba na iné časy.

Utiahol som sa. Nerobil som nič a teraz ma to škrie. Zmárnený čas? Nie celkom, lebo som tam našiel vzácných druhov, ktorí obohatili môj myšlienkový a citový svet. Viackrát som už spomenul Samka Hroboňa. Boli však v Levoči i ďalší vynikajúci mladíci, popri ktorých som sa i ja driapal k výšinám ducha. Bol tam Janko Kráľ, odsudzovaný pre zarputilú a čudácku povahu; len nemnohí pochopili, čo sa za tým skrývalo, aké bohatstvo myšlienok a citov. Bol tam Líčko (Eduard Líčko) z Mýta pod Ďumbierom, chudorľavý „roľník“ Tomík z Revúcej (Ján Jaroslav Tomeš; zomrel počas štúdia), znamenití kresliari Pietro de Bohulíni a Jaro-Maró (Peter Bohúň, Jozef Jaroslav Maróthy), Vozík Samko (Vozár), Papík Samko (Papp) a iní. Sami znamenití mladíci! Ozaj, koľkí z nás sa dostali do výboru Spoločnosti? Vari sme boli horší ako ten Francisci? Nie, boli sme menej nápadní, nevytrčali sme nad hladinu povšednosti, nevystavovali sme sa schopnosťami a vedomosťami. Pracovali sme viac v sebe než okolo seba.

Ak by si niekto pomyslel, že som bol opozičník, veľmi by sa mýlil. Práca levočských výtečníkov ma priťahovala, vnútorné som sa s nimi stotožňoval. Iba – čo ja viem? – akýsi červ ma zavše nahlodával, vyvolával vo mne pochybnosti, neraz i vzdor. Kde sa iní hlučne rozpaľovali, zostával som chladný. Do môjho sveta som púšťal iba tých, čo ma vedeli pochopiť (rozumej: oceniť). Bol to zrejme prejav nezdravého individualizmu. Mea culpa! Alebo podvedomá reakcia na dedičné komplexy?

Nuž, nemal som to v Levoči ľahké. Ale na rozdiel od iných egoistov a individualistov aspoň som si to uvedomoval.

Uvediem príklad: slovanský krst. Nevie, kto s tým prišiel prvý, zrejme Francisci. Musím uznať, že myšlienka slovanského krstu – podobne ako v Bratislave na Devíne –

bola šľachetná. Ale – zasa to moje „ale“. Považoval som to za extravagantný výmysel Janka-Franka a – ako vždy – zostal som bokom...

Žiarlivosť? Už som na to poukázal v súvislosti so Štúrom. Na Francisciho som však žiarlil ináč ako na Ľudovíta – s vedomím rivala, ktorý je presvedčený, že keby osud bol k nemu láskavejší, vedel by dokázať to isté, možno i viac. Naproti tomu žiarlivosť na Štúra bola iná. Zatiaľ iba prezradím, že čo som vo vzťahu k Franciscimu pociťoval ako neuspokojenú rivalitu, to som voči Štúrovi pociťoval za menejcennosť.

Vráťme sa ku krstu. Ako som už spomenul, považoval som ho za jeden z Jankových extravagantných výmyslov (takých tu už bolo!). Nešiel som. Nechcel som byť štatistom veľkého Janka-Franka. Okrem toho – krst. Videlo sa mi smiešne prikladať k našským sedliackym menám vznešené mená slovanských velikánov.

Na druhý deň som natrafil na Samka Hroboňa.

„Kde si sa túlal? Čo si neprišiel na schôdzu Spoločnosti?“ spustil na mňa zhurta.

„Myslíš ten krst? Ja som už pokrstený!“

„Janko, si ty ale liptovský baran! Vieš predsa, že nešlo o normálny krst, ale o symbolický úpis veciam Slovanstva. Šľak ma triafa, lebo poznám tvoje zmýšľanie, a večne len bokom keruješ!“

Porozprával mi o bratislavských štúrovcoch, o ich výletoch na miesta dávnej slávy, o ich práci, horlení, prejavoch národného vlastenectva. Teda – nebol to výmysel Janka Francisciho, ale šľachetná demonštrácia Slovanstva, krst ducha a predmetnosti, ktorej som i ja chcel posvätiť svoje schopnosti a sily. Zasa jedna premrhaná chvíľa! Bolo mi ako nahému v trní.

Neskoro večer, prehadzujúc sa z boka na bok, spomenul som si na dávny večer v Liptovskom Sv. Jáne, na rozprávanie Štúrových žiakov, áno, aj na to matkino: Janičko, na štúdium do Levoče by si šiel? – S najväčšou radosťou, mamka moja. – Dobre, porozprávam sa s otcom.

Pripomenul som si jej letný bozk, prirodzenú vôňu harmančeka a tichú vrúcnosť posvätnej chvíle rozhodnutia.

Pôjdem do Bratislavy! blyslo mi hlavou. A znova: Pôjdem do Bratislavy! Musím ísť do Bratislavy!

Vyskočil som z postele, otvoril som okno, vo vesmírnej dialave sa trblietali iskrivé bodky hviezd.

... a dávam si k svojmu menu slovanský prídomek...

Tu som sa zháčil, lebo v rýchlosti som nevedel aký. Prebehol som myslou po národných dejinách a zakotvil som v rokoch raného detstva. Bratská jednota, Ján Amos Komenský, Blahoslavove piesne...

... a dávam si k svojmu menu slovanský prídomek Blahoslav!

Ako to znie: Ján Blahoslav Kalinčiak?

Bol to môj tajný slovanský „krst“, iba môj. Upísaný veciam Slovanstva, ale bez verejnej aprobácie. Vari preto som sa menom Blahoslav podpisoval iba výnimočne, tuším iba dva razy – v súkromných listoch. Považoval som to za povrchnosť. Ale rozhodnutia študovať na bratislavskom lýceu som sa nevzdal.

KEBY SA MA NIEKTO OPÝTAL

Keby sa ma niekto opýtal, čo mi dala Levoča, nevedel by som jednoznačne odpovedať. Danosti duchovného rastu sa nedajú merať metrom ani vážiť mincierom. Sú v tebe ako semeno v žirnej pôde, rastú. Kedy, kde, ako – zbytočné otázky. Rozhoduje výsledok, plody stromu poznania a krásy, v ktorých je obsiahnuté všetko tou mierou, akou si rástol, prijímal a dával.

Teda hoci som sa v Levoči literárne neprejavil, „bol som pri tom“. Bol som účastníkom veľkého hýbania levočskej mládeže, ktoré bolo i mojím hýbaním. Že som nepísal? Nuž, nepísal. Formy aktívneho vzťahu ku skutočnosti sú rôzne. Jedni sa k nej hlásia deklaratívnyim slovom literárneho prejavu, druhí hlbavým ponorom do zmyslu nevyslovených predstáv a myšlienok. Čo iní ľahkomyselne hádzali na papier často i v nedotvorených a povrchných veršoch a veršikoch, to ja som nosil v sebe ako plod v lone matkinom, čakajúc na pravý čas zrodu.

V Levoči sa začalo vo mne povedomie národné rozvíjať, napísal som vo *Vlastnom životopise*. V tomto napochytro zlátnom elaboráte som spomenul záslužnú činnosť profesora Hlaváčka. Ústav, počiatky národného zmýšľania, zákruty a spády žiackeho života, ktoré ma priviedli na pedagogický stolec. Musím pripomenúť, že som to veľmi zjednodušil, uvádzajúc útržky faktov. Myslel som si, že Viktorin dopovie a zhodnotí, čo som ja iba naznačil. Čakal som s napätím na jeho „Kalinčiakov portrét“, lebo som od Viktorina ako osoby nanajvýš povolanej a rozhľadenej chcel počuť súdne slovo o sebe a mojich konškolároch.

Z portrétu však zostal neumelý autoportrét. Moje hrubo

naskicované životopisné poznámky Viktorin uverejnil v druhom zväzku Lipy ako hotový text. Tak sa stalo, že slová skusmo nadhodené ako podklad pre ďalšie uvažovanie verejnosť naša prijala ako ucelený dokument faktického stavu veci. Nechcem povedať, že moje poznámky, ktoré som poslal Viktorinovi, nezodpovedajú pravde, nezodpovedajú však šírke, rozmanitosti a intenzite levočských rokov.

* * *

Ako som prišiel do Levoče, to už viete. Mal som štrnásť rokov, hlavu plnú predstáv a ilúzií, ktoré dnes môžem hodnotiť ako prehnané.

Ťažko som sa zžíval s levočským kolektívom, no o to viac som lipol na prejavoch priateľstva. Hlučné prostredie vo mne vzbudzovalo neistotu a nedôveru. Vyhľadával som tiché zákutia heinovského domu, a keď to bolo len trochu možné, vykrádal som sa za hradby mesta do blízkeho okolia. Najviac som si obľúbil melancholický Scheesplatz, ktorý na mňa pôsobil ako priesek do iného sveta. Na jednej strane hlučné mesto s hradbami, svahom a priekopou, na druhej strane zelené stráne, žirne polia, hory, kopce. A dolu bystrá Levočianka, ktorá tento priestor vyplňala zmierlivým šumom. Pre mňa to nebol Strelecký plác, ale skôr Schutzplatz – útočisko.

Viedli stade cesty na štyri strany. Jedna na západ k Poľskej bráne, druhá na východ k Spišskému Hrhovu, tretia na sever k ústiú Levočskej doliny a štvrtá – ozaj, kam viedla štvrtá? Na severozápadné svahy levočského okolia. Odbiehala k náprotivným poliam a lúkam, a vzápätí zmizla v tóni smrekov. Touto cestou sme chodievali na Kohlewald.

Bratislavskí študenti mali Devín, my sme mali Uhľový les.

Nebol taký majestátny ako veľkomoravské sídlo na suto-ku Dunaja a Moravy, pre nás však mal veľký symbolický význam. Pôsoobil tajomne – ako miesto staroslovanských obetí. Na jeho vrchole sa nachádzala rozľahlá čistina

(v stredoveku tu asi pálili drevené uhlie), ktorú pred nejakým storočím vysadili dvoma radmi drobnolistých líp. Pod tými lipami ako pod baldachýnom slovanského neba sme sedávali, dívali sme sa do levočského údolia a snili sme herderovské sny o slovanskej budúcnosti.

Musím tu pripomenúť ešte jedno miesto: Prašivý vrch. Uvádzam ho preto, lebo bol pravým opakom Kohlewaldu. Neviedla k nemu priama cesta. Musel si si určiť pomyselný cieľ vo vzdušnom priestore a ísť cestou-necestou: terasovitými svahmi, zrázmi k vrcholu, ktorý mi pripomínal ostrov v zelenom mori. Bol lysý ako byvolí chrbát. Len kde-tu sa na povrch vyprahlej pôdy predierali osmahlé trsy trávy. Prašivý vrch bol miestom vetrov, raz ostrých ako indiánske šípy, inokedy valných ako morské vlny alebo prudkých ako smršť. Ale ten výhľad! Na jednej strane panoráma Levoče, na druhej strane vzdialená silueta tatranských končiarov. Kohlewald bol „horou rozjímania“. Naproti tomu Prašivý vrch bol horou živlov a zmaru. Pripomínal nám nestálosť nezriadeného života. Stačilo trochu privrieť oči a uvidel som pred sebou kamenné zruby presne tak, ako to vyjadril náš Ján Botto v básni *Hrob*:

*Vrch s čelom holým čumie nad oblaky,
pod vrchom tmavá tiahne sa dolina,
v doline sivé sú rozstreté mraky,
nepustí do nej slnce haluzina...**

* * *

Musím ešte pripojiť zopár pohľadov na Levoču zblízka.

Keby som mal vyznačiť miesta najčastejšieho dotyku našich nôh s dlažbou mesta, bola by to čiara medzi budovou lýcea, alumnea a komenzuálu. Lýceum bolo naším chrámom duchovnej potravy (veľmi striedmej) a komenzuál – čosi ako príbytok. Vravím „čosi“, lebo študentský privát bol niečím medzi pivnicou a tunelom.

Keď to len trochu bolo možné, uhýbal som od spomenu-